

נטיעות הארץ

הרב יעקב אפשטיין

כי מי שעוסק במלאכה
עוסק בישוב העולם
והיא מצוה גדולה
שכן מצינו בונה בית ונוטר כרם
שחוזר מעורכי המלחמה אויבי השם
לפי שעוסק בישובו של עולם.
(ספר כלבו סימן ס)

בנין ונטיעה

**(התבוננות על התהלכות חיי האומה עפ"י הרצף: אשה, בית
וכרם)**

ראשי פרקים

- הקדמה
א. הבית הפרטי בחליפות חיי הציבור
ב. סדרי בנין וחשיבות
ג. בנתיבות המידות
ד. זיקת הבית הפרטי לבית הכללי
ה. בדרכי החיים הלאומיים

הקדמה

הרצף "אשה" "בית" ו"כרם" המופיע בחוזרים מעורכי מלחמה, חוזר עוד פעמים רבות במקרא בהקשרים שונים, וממנו בתורה שבע"פ. ננסה לברר את משמעותו: הרצף כמהות אחת, כל מונח בפני עצמו ונמשליו, והרצף כאשר אחד ממרכיביו חסר.

ייחודם של שלושת היסודות הללו מתגלה לנו בתורה בפרשת עורכי מלחמה. כולם מרכיבי יסוד בבית הפרטי של האדם, כולם צריכים השקעה מוקדמת, ורק בהמשך — ראיית פירות. הבית מחייב בניה עד המגורים בו, חנוכתו. גם עד שתיית הענבים, יש לעבור תהליך ארוך. ראשית יש לעבוד בכרם: "ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק ויבן מגדל בתוכו וגם יקב חצב בו" (ישעיהו ה, ב). (בהמשך הפרק מוזכרים זמירה ועידור וגדר סביב). אח"כ השנים הראשונות אלו הם שנות ערלה, האסורות באכילה ובהנאה. בשנה הרביעית – כרם רבעי, יש צורך לפדות או להעלות את הפירות לירושלים, ורק בסופן

הרב יעקב אפשטיין

הוא זוכה לשתות יין. וכן באשה, החיבור בין איש לאשתו נבנה מאירוסין לנישואין ומשם להעמדת בנים ובנות. "לבשר אחד — הוולד נוצר על ידי שניהם, ושם נעשה בשרם אחד" (רש"י בראשית ב, כד).

שלושת המרכיבים הללו שייכים למצב האדם בהווה ולהכנה לעתיד. והם מבטאים ומסמלים את סדר פעולת האדם בעולם: הכנה, עבודה, ופירות: "אמר ליה: האי [גברא] עלמא בחרובא אשכחתי, כי היכי דשתלי לי אבהתי — שתלי נמי לבראי" (תענית כג ע"א). כל דור מכין את הדור הבא ומכין לדור הבא את יסודות קיומו. השימוש בתנ"ך ובחז"ל ברצף הזה, או בחלק ממרכיביו, ללמוד על עצמו יצא וללמד על הכלל כולו. בבניין החיובי והשלם, ההשתדלות והזכיה לפירות מידיים, עד כדי טעם העץ כטעם הפרי¹, וברידה וקלקול ביטול הבניה, או יותר מכך — לקיטת הפירות ע"י אחר.

היחס לשלושת היסודות הללו מקבל עומק עפ"י דברי הראי"ה קוק, אורות הקדש חלק ג עמ' חצר:

יצרא דעריות יוכל ללפף את האדם יותר עמוק משורש החיים של קישור החיים שלו עצמו, מפני שהוא נעוץ בנטיית המשך החיים של הדורות כולם. ולעומת זה בקדושה יכולים לעלות על ידי **קדושת הברית** למדרגת דוגמא של **צדיק בכל הדורות**.

שני לזה הוא ענין **חמדת גזל**, שהרכוש הוא ג"כ **מעמיד על רגליו** את הדורות בתור **ירושה**, שאהבת הקנין הרעה תוכל להשפיל מאד, והטובה שבקדושה תוכל לעלות למרום החיים ועליונותם.

הבית מקומו הפרטי של האדם בעולם, הכרם מקור הפרנסה, והאשה העמדת הדורות הבאים. הכוחות באדם המושקעים להעמדתם, יונקים מכוחות כלליים עזים בעוצמתם הרבה מעבר לכוחות היחיד. הפעולה בהם בקדושה לשם מטרתם האמתית, תביא להתעלות עליונה לאדם ולצאצאיו, וההיסחפות למטרות צדדיות וירודות תפיל את האדם לתהומות של קלקולים.

א. הבית הפרטי בחליפות חיי הציבור

על עורכי המלחמה נאמר בדברים כ, ה-ז:

ודברו השטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש

1. רש"י בראשית א, יא: "עץ פרי — שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כן, אלא (פסוק יב) ותוצא הארץ עץ עושה פרי, ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונו ונתקללה".

בנין ונטיעה

ולא חנכו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו.
ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישב לביתו פן ימות
במלחמה ואיש אחר יחללנו. ומי האיש אשר ארש אשה ולא
לקחה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה.

שלושת המרכיבים קשורים זה לזה, הם מהוים יחד את התשתית לביתו הפרטי של האדם מישראל. תשתית, כי הם אינם במלוא פיתוחם 'לא חנכו', 'לא חללו', 'לא לקחה', ובשלמותם:

ואלו שאין זזין ממקומן: בנה בית ו**חנכו**, נטע כרם ו**חללו** הנושא את **ארוסתו**, הכונס את יבמתו שנאמר: "נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח" (דברים כד, ה). לביתו זה **ביתו**, יהיה זה **כרמו**, ושמח את אשתו זו **אשתו**, אשר לקח להביא את יבמתו. אינן מספיקין מים ומזון ואינן מתקנין את הדרכים (משנה סוטה ח, ד).

בעת ההכנה לבנייני היחיד הוא מחובר חלקית למפעלים הכלליים הנעשים בהרחבת השפעה האומה, אבל בעת הבניין עצמו כאשר הוא עוסק בחנוכתו ההתגדרות הפנימית מחייבת ניתוק מלא מהמפעל הציבורי.

כל זאת בזמנים רגילים, עת ישראל עסוקים הן בצרכי העם והן בצרכי עצמם "מלחמות בית דוד ל**רווחה** — דברי הכל רשות" (סוטה מד ע"ב). אולם במלחמת מצוה, עת כל עם ישראל כגוף אחד לוחם מלחמות ה', הבית הפרטי נבלע בתוך הבית הכללי. "במה דברים אמורים? במלחמות הרשות אבל במלחמות מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה" (סוטה מד ע"ב). או כפי שנאמר במדרש:

"ויצאו שרי פלשתים ויהי מדי צאתם..וייקר שמו מאד" (שמואל א יח, ל). רבי יהודה ברבי סימון אמר נתייקר שמו מאוד בהלכה. כיצד? כיון ששמעו פלשתים שנשא דוד אשה, אמרו כתיב בתורה כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא. (דברים כד, ח), הרי שעה שנקפוץ על דוד ונאבדנו מן העולם, והם אינן יודעין שדוד חכם ודורש. במה דברים אמורים במלחמות הרשות, אבל במלחמת מצוה הכל יוצא, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה. רבי יהודה אומר לא כי אלא במה דברים אמורים במלחמת מצוה, אבל במלחמת חובה, הכל יוצא אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה. (מדרש שמואל (בובר) פרשה כב, ב).

הרב יעקב אפשטיין

במלחמת בית דוד, לא רק שהכל יוצאים, אלא אף: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו" (שבת נו ע"א). הסביר זאת הראי"ה קוק:

בבא התור לעבוד לטובת האומה בכללה, אז כשרגא בטיהרה תבטל אהבת המשפחה, לבל תחלל את עז אהבת האומה... על כן כותב גט כריתות לאשתו ליאש את לבבו בכל האפשרי מקשר משפחה ומהרעיון הפרטי התלוי בו בהיותו דורך מהלך של רעיון יותר כללי ויותר עליון, מהלך עבודת הקדש של העם כולו. (עין איה, שבת חלק ב עמ' 56).

כנגד מצבי ההתקדמות של ישראל בארצו עומדת ה**תוכחה** בה מופיעים שוב שלושת המרכיבים: "אשה תארש ואיש אחר (ישגלנה) ישכבנה,² בית תבנה ולא תשב בו, כרם תטע ולא תחללנו" (דברים כח, ל). לעומת סדרי החיבור והריחוק של היחיד והציבור עת העם מתעלה בסדרי החובה ובסדרי הרשות, הרי עם החורבן הלאומי נהרסים כל יסודות הבנין הפרטי של האדם. ולא רק שאינו זוכה לפירותיו אלא שעם זר, מחריבי מלכות ישראל, הם האוכלים את הפירות.

הקיום הפרטי תלוי בעמידה הציבורית הנשענת על קרבת ה' שבלב העם ומנהיגיו, כאשר מתמוטטת כל העמדה הציבורית-מוסרית, אין ליחידיות לאן להשאוף עצמה³ וכל הכנתה לעתידה נופלת ביד עם אחר.

2. בניגוד לנאמר "ואיש אחר יחנכנו" שמובנו אחר מתוך עם ישראל, שמא היוצא למלחמה יפול בקרב; הרי בתוכחה האוכלים פירותיו הם גויים.
3. בבא בתרא ס ע"ב נאמר: "ת"ר: כשחרב הבית בשניה, רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להן ר' יהושע, אמר להן: בני, מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואין אתם שותין יין? אמרו לו: נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח, ועכשיו בטל? נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח, ועכשיו בטל? אמר להם: א"כ, לחם לא נאכל, שכבר בטלו מנחות! אפשר בפירות. פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים! אפשר בפירות אחרים. מים לא נשתה, שכבר בטל ניסוך המים! שתקו. אמר להן: בני, בואו ואומר לכם: שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר — שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר — שאין גזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה, דכתיב: במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו (מלאכי ג, ט), אלא כך אמרו חכמים: סד אדם את ביתו בסיד, ומשייר בו דבר מועט... עושה אדם כל צרכי סעודה, ומשייר דבר מועט... עושה אשה כל תכשיטיה, ומשיירת דבר מועט... שנאמר: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי" (תהלים קלא, ה). חיי היחיד מאבדים את ערכם באובדן המרכז הלאומי והם ממשיכים מכח הצפיה לעתיד הבריא והשלם של חיי הכלל.

ב. סדרי בנין וחשיבות

סדרם של דברים אצל ההולך בדרך ה', הם בסדר הבא:

למדנו שמצוה גוררת מצוה שנאמר כי יקרא קן צפור שלח תשלח, מה כתיב אחריו – כי תבנה בית חדש ועשית מעקה, ותזכה ל**כרם** – לא תזרע כרמך, לזרוע **שדה** – לא תחרוש בשור ובחמור, ותזכה ל**בגדים** נאים – לא תלבש שעטנז, ותזכה ל**ציצית** – גדילים תעשה לך, ותזכה ל**אשה ובנים** כי יקח איש אשה חדשה"..." (מדרש תנחומא (בובר) פרשת כי תצא סימן א).

השומר מצוות ה' עולה ומתעלה, ומצוה מביאה למכשירי מצוה ולקיום המצוה הבאה, ומצוותיו מביאות אותו לזכות אף בשאר צרכי האדם בגדים ציצית ובנים.

ולמדנו סדרם של דברים מצד סדרו הטבעי של האדם:

תנו רבנן: אשר בנה, אשר נטע, אשר ארש – לימדה תורה **דרך** **ארץ**, שיבנה אדם **בית** ויטע **כרם** ואח"כ ישא **אשה**. ואף שלמה אמר בחכמתו: (משלי כד) הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך, הכן בחוץ מלאכתך – **זה בית**, ועתדה בשדה לך – **זה כרם**, אחר ובנית ביתך – **זו אשה**" (סוטה מד ע"א).

כך גם בדברי הרמב"ם:

דרך **בעלי דעה** שיקבע לו אדם **מלאכה** המפרנסת אותו תחילה, ואחר כך יקנה **בית** דירה, ואחר כך ישא **אשה**, שנאמר מי האיש אשר נטע **כרם** ולא חללו, מי האיש אשר בנה **בית** חדש ולא חנכו, מי האיש אשר ארש **אשה** ולא לקחה, אבל הטפשין מתחילין לישא אשה ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית ואחר כך בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה, וכן הוא אומר בקללות **אשה** תארש, **בית** תבנה, **כרם** תטע, כלומר יהיו מעשיך הפוכין כדי שלא תצליח את דרכיך, ובברכה הוא אומר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו (רמב"ם הל' דעות ה', יא)⁴.

סדר קניית **קיומיו-יקומיו**, ועניינם הם: מלאכה המפרנסת **כרם**. מקום לדור בו **בית**. ו**אשה** לקיומו ולקיום בניו.

4. מספר אחרונים עסקו בהסבר דברי הרמב"ם המקדים כרם לבית, שלא כסדר הפסוק. ראה: הרב יצחק בן שמואל, שו"ת דברי ריבות סי' רל; הרב משה סופר, שו"ת חת"ס אה"ע ח"ב סי' קנה; הרב יהודה אסאד, שו"ת יהודה יעלה ח"ב אה"ע, חו"מ סי' עז; הרב יחיאל יעקב וינברג, שו"ת שרידי אש ח"ב סי' פא.

הרב יעקב אפשטיין

וכך נאמר בזוהר חדש (כרך א, תורה, פרשת בראשית דף ח ע"ב):

ר' יוחנן פתח ב'חכמה יבנה בית' שלשה דברים צריך אדם לעשות בדרכי העולם ואלו הן: לבנות **בית** מושבו, וליטע **כרם** להתפרנס בו ואח"כ לקחת לו **אשה** ולהוליד בנים לפרנסם בהם. ולא כדרך השוטים הלוקחים אשה בתחלה ואחר כך נוטעים כרם ואח"כ בונים בית. כי הא דא"ר סימון כל הלוקח לו אשה ואין לו בתחלה במה שיוכל לפרנסה הרי זה חפשי מן המצות כמותים הנקראים חפשים שנא' "במתים חפשי" [תהילים פה, ו], ולמה נקרא חפשי? לפי שהוא חפשי מן המצות מפני שלא יוכל להשתדל בעבודת בוראו אלא בעבודת אשתו... וממי אתה למד מהקב"ה. קודם בנה בית וכווננו, וזימן כל הפרנסה והמזונות קודם שיבא אדם לעולם. האידך? ברא את העולם בראש שהוא **הבית**. וזמן כל **הפרנסה**, היאך? ברא את הבהמות ואת החיות ואת העופות והדגים הצמחים והאילנות שהם זימן כל הפרנסה. לאחר שהכין הבית והפרנסה הביא את האדם וברא אותו ואת אשתו והולידו בנים ועשו ישוב בבית ועל כן נאמר בראשית **בית ראש**.

אף בשלושת היסודות — מדרגות, ישנם המכינים וישנה התכלית. הבית והכרם מכינים, האשה והעמדת המשפחה תכלית. והתכלית התאחרה לשם ההכנות הנצרכות לה.

בני גד וראובן הפכו את הסדר: "נחלה מבוהלת בראשונה — שנבהל למהר וליטול תחלה כגון בני גד ובני ראובן שמהרו לטול חלקם בעבר הירדן ודברו בבהלה שנאמר גדרות צאן נבנה למקנינו פה וערים לטפנו (במדבר לב) עשו את העיקר טפל שהקדימו צאנם לטפם" (רש"י משלי כ, כא). כי הקדימה היא בהכנה אבל לא בחשיבות⁵.

5. וכן בבנית המשכן: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: בצלאל על שם חכמתו נקרא. בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים, הלך משה והפך, ואמר לו: עשה ארון וכלים ומשכן. אמר לו: משה רבינו, מנהגו של עולם — אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים, ואתה אומר: עשה לי ארון וכלים ומשכן! כלים שאני עושה — להיכן אכניסם? שמא כך אמר לך הקדוש ברוך הוא: עשה משכן ארון וכלים. אמר לו: שמא בצל אל היית וידעת!" (ברכות נה ע"א).

בנין ונטיעה

ג. בנתיבות המידות

בירידת מידותיו של האדם מופיע ג"כ סדר זה: "ולא תחמד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך" (דברים ה, יז).

כך מסביר ספר החינוך במצות גירושי אשה:

משרשי המצוה... אבל מכל מקום דברי הכל שכשמצא בה דבר גדול, שראוי לגרשה מן הטעם שזכרתי, שהיא לא נבראת אלא בשבילו, ואחר שהיא לו מורת רוח ונפשו קצה בה, אין הכרח עליו להיות איתה על כל פנים כאשר יעשו קצת מן האומות, שיכרתו ברית עם האשה ברית חזקה עד שאול תחתית, ולא תירא על הפירוד, ואם תעשה לעיניו הזמה ותחריב כל אשר בבית ותבעיר באש כל אשר לו מגדיש ועד קמה ועד כרם זית" (ספר החינוך, מצוה תקעט).

יסודות קיומיים אלו, והכוחות המביאים להם הם חזקים, אך בירידתם יכולים הם להוריד את האדם עד שאול תחתית.

בהטית ותיקון המידות לטובה: "אמר הקב"ה קנא, שאלמלא הקנאה אין העולם עומד, אין אדם נוטע כרם, אין אדם נושא אשה ואין אדם בונה בית" (מדרש תהלים [בובר] מזמור לז).

ובאורחות צדיקים (שער הקנאה) כתב:

לעולם יכבד אדם יראי שמים ועוסקים במצוות, ויתן להם יד, ויסייע להם בגופו ובממונו, ואז יקנאו בו אחרים ויחשבו: אם גם אנחנו עושים כך, יכבדו ויעזרו גם לנו. ומתוך שלא לשמה בא לשמה! אמר הקב"ה: קנא לי! שאלמלא הקנאה אין העולם עומד, אין אדם נוטע כרם, ואין אדם נושא אשה, ואין אדם בונה בית (שוחר טוב לז א). כי כל אלו העניינים באים מחמת שאדם מקנא בחבירו: אם יבנה בית גם אחר ישים דעתו לעשות כן, וכן לענין אשה כל אחד מקנא בחבירו. וכיון שקיום העולם תלוי בקנאה, **ישים כל הקנאות לשם שמים**. אם יבנה בית, יבנה בו חדר ללמוד בו תורה, ושיהא ביתו ועד לחכמים, ולהכניס בו אורחים, ולעשות בו חסד לבני אדם.

החפץ להיטיב ולתיקון הדרכים מוביל את האדם להוציא יקר מזולל אף בתכונות אשר יכולות להוריד אותו מטה, להופכן לכלי מלא ברכה לו ולעולם.

ד. זיקת הבית הפרטי לבית הכללי

שלמות הבית הפרטי אשר לירא ה' ההולך בדרכיו היא בחיבור **לכלל** – **לאומה**, וממנו תוצאות חיים אף לבית הפרטי. כאמור בתהלים קכח, א-ו:

שיר המעלות אשרי כל ירא ה' ההלך בדרכיו: יגיע כפיך כי תאכל
אשריך וטוב לך. **אשתך כגפן פריה בירכתי ביתך בניך כשתלי**
זיתים סביב לשלחנך. הנה כי כן יברך גבר ירא ה' יברכך ה'
מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך. **וראה בנים לבניך שלום**
על ישראל.

בעת שלום כמו בעת מלחמה יסוד השלמות של הבית הפרטי הוא מתוך הבית הכללי, וע"כ הבית והכרם (גפן וזית) רק נרמזו ועיקר הבית הפרטי מתפרט ומתענף. וע"י ההליכה בדרכי ה' ויראתו זוכה הבית הפרטי להגיע לתכליתו בברכת ה' לו ולזרעו בכל שלושת יסודות הקיום הנלמדים מפרשת עורכי מלחמה.

ואף בארצות הגולה, עת הבנין הלאומי חרב, כן הוא דרך הבנין. שלמות הבית הפרטי תבוא מתוך הזיקה לבנין הלאומי הכללי. כדברי ירמיהו כט, ד-ז:

כה אמר ה' צבאות אלקי ישראל לכל הגולה אשר הגלית
מירושלים בבלה. **בנו בתים** ושבו ונטעו **גנות** ואכלו את פרין. קחו
נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו
לאנשים ותלדנה בנים ובנות ורבו שם ואל תמעטו. ודרשו את
שלום העיר אשר הגלית אתכם שמה והתפללו בעדה אל **כי**
בשלומה יהיה לכם שלום.

שלושת מקימי-מקיימי האדם הללו הוקשו זה לזה בפרט ובכלל.

כאמור ברש"י בראשית מו, יט: "בני רחל **אשת** יעקב – ובכולן לא נאמר בהן **אשת**, אלא שהיתה עיקרו של **בית**". וכן ברש"י אסתר ב, ז: "לו לבת – רבותינו פירשו **לבית לאשה**". ובדברי רבי יוסי: "מימי לא קריתי לאשתי ולשורי שורי, אלא לאשתי ביתי, ולשורי שדי" (שבת קיח ע"ב). וברש"י: "**אשתי ביתי** – שהיא עיקר של **בית**".

ויש שהכתוב מדבר **בכרמים** ושדות ומרמז **באשה**.

בפניה למלך אדום: "נעברה נא בארצך לא נעבר **בשדה ובכרם** ולא נשתה מי באר דרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאול עד אשר נעבר גבולך" (במדבר כ, יז). כותב בתרגום יונתן: "נעבר כדון בארעך לא נשרגנא (=נפתה) בתולך, ולא נאננס (=נאנוס) אריסן (=ארוסות), ולא נבעול נשי גוברין. באורח מלכא דבשמיא ניזיל...". וכן הוא מתרגם בפניה לסיחון (במדבר כא, כב).

בנין ונטיעה

כאמור שלושת המרכיבים הללו הם מרכיבי יסוד בחיי האדם הפרטי, ותכליתם זהה – העמדתו על קיומו, וע"כ בנגלה הפגת החשש מהשחתה חיצונית, ובנרמז הפגת החשש מהפגיעה הפנימית.

ה. בדרכי החיים הלאומיים

בתהלוכות החיים הלאומיים, נשמט איזכור הבית הפרטי (=משפחה, אשה), וסדרי הקיום הציבורי נתבטאו ברבים, בתים וכרמים (ולעתים שדות), כמבטאי הקיום הלאומי בצורה שלמה ומסודרת בארץ ישראל, וכהכנה להשראת שכינה בעם ישראל.

עוד לפני הכניסה לארץ משה רבנו מודיע ומזהיר: "ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת וברת חצובים אשר לא חצבת, כרמים וזיתים אשר לא נטעת, ואכלת ושבעת" (דברים ו, יא). עם ישראל זוכה מייד בכניסתו לארץ לכלי התפתחות וישוב מתוקנים. וכן נחמיה משבח: "וילכדו ערים בצרות ואדמה שמנה ויירשו בתים מלאים כל טוב ברות חצובים כרמים וזיתים ועץ מאכל לרב ויאכלו וישבעו וישמינו ויתעדנו בטובך הגדול" (נחמיה ט, כה).

ובמדרש תנאים לדברים ו, ט:

ר' שמעון בר יוחאי אומר: והלא בידוע שלא מלאת שעכשו באת לארץ. ובורות חצובים אשר לא חצבת והלא בידוע שלא חצבת שעכשו באת לארץ. כרמים וזיתים אשר לא נטעת והלא בידוע שלא נטעת שעכשו באת לארץ. מה ת"ל מלאת, חצבת, נטעת **שזכותך היא גרמה**. וכן אתה מוצא שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו אנשי הארץ בונים בתים וחופרין בורות ונוטעין כרמים ושדות וכל עץ מאכל כדי שיבאו אבותינו לארץ וימצאו אותה מליאה ברכות.

בהתגדלות והתעלות מלכות ישראל, מתאר שלמה המלך: "הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים" (קהלת ב, ד). כי בכך ניכר כוחה של המלכות אשר מגדילה את מכשירי מלכותה. ובישראל כלים אלו מתאימים לחיזוק מלכותה לשם השראת שכינה בתוכה.

בעת **ירידת מלכות ישראל** באה העת לצמצום מכשירי עוצמת המלכות בכלל ואף בפרט. — "בוא וראה כמה היה צדקן של בני יתרו שהרי יונדב בן רכב שמע מפי הנביא שבית המקדש עתיד ליחרב ועמד וגזר על בניו שלש גזירות..." (מכילתא דרשב"י יח, כז). כך בירמיהו לה, ו-ז:

...כי יונדב בן רכב אבינו צוה עלינו לאמר לא תשתו יין אתם

הרב יעקב אפשטיין

ובניכם עד עולם. **ובית** לא תבנו וזרע לא תזרעו ו**כרם** לא תטעו ולא יהיה לכם, כי באהלים תשבו כל ימיכם למען תחיו ימים רבים על פני האדמה אשר אתם גרים שם.

כי הבתים הכרמים והשדות שייכים לקיום האומה על אדמתה וכשנשמת החיים וערך החיים מסתלקים, אף הגוף ללא רוח חיים ואין צורך בכל כלי הקיום, ודי בצמצומם והתמעטותם.

והירידה נשפלת והולכת עד חורבן שם. **בחורבן ירושלים** מתקיימת הקללה בתוכחות שבס' דברים במלוא עוצמתה. בנבואת צפניה: "והיה חילם למשסה ובתיהם לשממה ובנו בתים ולא ישבו ונטעו כרמים ולא ישתו את יינם" (צפניה א, יג).

הבית הלאומי נהרס, המלכות בטלה, ביהמ"ק חרב, ואף את הבית הפרטי על כל מרכיביו נוחלים זרים.

לאחר החורבן הראשון באה פקידה חלקית, על אף שהבנין הלאומי עוד אינו בשלמותו, והמלכות לא קמה. על כך מנבא ירמיהו על **עת פקידת ירושלים ויהודה**: "כי כה אמר ה' צבאות אלקי ישראל עוד יקנו **בתים** ושדות ו**כרמים** בארץ הזאת" (ירמיהו לב, טו). אין בנין ונטיעה ע"י ישראל אלא קנין ממחזיק אחר, משומר הפקדון, וכמובן שאין התקוממות לאומית.

אולם עת הבנין בוא יבוא. הבנין הלאומי והבנין היחידי הכלול בו. כך מנבא ישעיהו סה, כא-כג:

ובנו **בתים** וישבו ונטעו **כרמים** ואכלו פרים. **לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכל** כי כימי העץ ימי עמי ומעשה ידיהם יבלו בחירי. לא ייגעו לריק ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי ה' המה ו**וצאצאיהם אתם**.

ישראל הם הבונים, ישראל הם הנוטעים, וישראל הם היושבים והאוכלים את הפירות. הם זרעם (=אשה). ברכת הגאולה, חזרת העמדה הלאומית ובצרונה יביאו כי לא אחרים השולטים ומחריבים יזכו לפירות אלא ישראל בלבד "כי זרע ברוכי ה' המה וצאצאיהם אתם".

ובקול דומה בסגנון אחר שומעים אנו מהנביא יחזקאל כח, כה-כו:

כה אמר ה' אלוקים בקבצי את בית ישראל מן העמים אשר נפצו בם ונקדשתי בם לעיני הגוים ו**ישבו על אדמתם** אשר נתתי לעבדי ליעקב. ו**ישבו** עליה **לבטח** ובנו **בתים** ונטעו **כרמים** ו**ישבו לבטח** בעשותי שפטים בכל השאטים אתם מסביבותם וידעו כי אני ה' אלקיהם.

בנין ונטיעה

קיבוץ הגלויות יביא לישיבה לאומית לבטח ולעשיית שפטים באויבי ישראל, אשר יביא לבנין השלם, בהשקט ובטח, בבנין ובנטיעה ובאכילת פרים.

